

TREĆI DIO.

Proučavanje narodnih tradicija u Češkoj.

Među slavenskim se narodima zanimanje za narodne tradicije najprije probudilo kod Čeha. Krolmus je već godine 1808. počeo sabirati folklorističku građu, koju je poslije upotrijebio i na svoj način prikazao u svom fantastičkom djelu o staroj češkoj „mitologiji“. Četrdesetih godina 19. vijeka pripoćuju Erben i Hanuš prve komentare narodnim pripovijetkama i pjesmama, donose pregled njihovih motiva te ih kušaju kritički analizirati. Radnje njihove i nekih njihovih drugova pripadaju staroj mitologičkoj školi te danas imaju samo historičku vrijednost. Novo doba za studij narodnih tradicija zapoćine prof. J. Polívka, koji u mnogim svojim člancima, raspravama, komentarima i referatima, u osobitim djelima i u časopisima slavenskim i nemaćkima, kritički pretresa slavenske narodne pripovijetke te ih isporećuje s pripovijednim temama ostalih naroda. Na užem području rade između drugih osobito Č. Zíbrt i H. Máchal, koji istražuju oćnošaj čeških narodnih tradicija prema djelima stare češke kniževnosti i t. zv. pućkim knižicama. Devedesetih se godina osniva i organ za naućni folkloristićki rad: „Národopisný Sborník českoslovanský“ (posledni referat o njemu u našem „Zborniku“ X). Kad je „Sborník“ prestao izlaziti, zamijenio ga godine 1906. **Národopisný Věstník českoslovanský**, od kojega se god. 1915. završila X. kniga. U ovom izvrsnom časopisu, koji vrlo vješto urećuje prof. J. Polívka, prikuplja se naućni rad iz sviju područja folkloristike, a navlastito oko narodnih tradicija; on nam podaje sliku o živom nastojanju, koje se u Češkoj, po velikoj zaslugi J. Polívke, razvilo za ozbiljno, poredbeno proućavanje narodnih pripovijedaka i pjesama. To će se donekle vidjeti i iz ovoga našega referata.

Prvu je malenu zbirku čeških narodnih pripovijedaka izdao Malý godine 1838. Četrdesetih godina objelodanio je Mikšićek u Moravskoj knihu gataka za narod, u kojima ima dosta narodnih elemenata. U isto je vrijeme Erben nasljedovao češke gatke, a Němcová je pisala pripovijetke u njihovu stilu. Godine 1854. štampao je Kulda prvi svezak moravskih pripovijedaka, u kojemu se prvi put nastoji vjerno predočiti narodna tradicija. Za njim se povelu više savjesnih sabiraća iz razlićnih krajeva. Poslije toga je interes za narodne pripovijetke na dugo vrijeme znatno popustio, da opet oživi osamdesetih godina, kad se javljaju zbirke E. Pecka, V. Tille-a, J. Kubína i mnogih drugih, a na svijet izlazi i

časopis „Český Lid“, koji u svakome godišnjaku donosi novih priloga. Tako se sa sviju strana prikupila golema građa, koju bi svakako trebalo kritički pretresti, da se dali studij uzmogne pouzdanije razvijati. Prvi je korak u tome smjeru načinio V. Tille u raspravi *České pohádky* (IX, 145—226) podavši potpunu bibliografiju svih izdanja i točnu karakteristiku svake zbirke. Nakon pregleda dolazi pisac do ovih zaključaka: Građa, što se nalazi u dojakošnim zbirkama, pa i u najkritičnijima, ne predočuje kako treba narodno pripovijedaње. Ako smetnemo s uma nenaučne tendencije, koje su kadšto vodile sabirače, često vidimo, da oni u narodu silom nastoje naći upravo ono, što ih je zanimalo ili što se slagalo s njihovim teorijama. Mnogi se sabirači još više udaljuju od prave narodne pripovijetke po tome, što se posve uklanjaju kriptacijama i uopće motivima, koji se protive običnome moralu. Velika je nevođa i to, što se tekstovi udešavaju i dotjeruju prema nekim „estetičkim“ zahtjevima, a izostavljaju se značajne crte u sastavu pripovijetke (uvodi, prijelazi, završeci i dr.). Stil će se narodnih pripovjedača moći istraživati samo na onim tekstovima, koji su zapisani točno i pouzdano, a takvih je nažalost vrlo malo. — U drugom dijelu svoje rasprave pisac analizira tri vrste tema, koje se javljaju u češkim zbirkama narodnih pripovijedaka, i u tančine izlaže sve elemente, od kojih su one složene: teme iz viteške i čarobnjačke literature, iz legenda i moraliteta, iz narodnoga života (junak i princeza, neznani vitez, dobra i zla djevojka, anđeo stražar, tri žele i tri čarobna dara). Tako na pr. u skupini „junak i princeza“ razređuje šest vrsta temâ „junak i životiňe“ ovako: 1. Junak, kojega prate psi ili ukroćene ptice grabilice, dijeli mejdan sa zmajem za princezu i otkrije varalieu, koji se izdavao za viteza. Varijante: a) Junak ima nevjernu sestru, a prate ga ili psi ili životiňe. b) Junaka prate psi (bez nevjerne sestre). c) Braću nalik jedan na drugoga prate psi ili životiňe. Tema se nastavlja o vještici, koja u kamen pretvori prvoga brata, a drugi je svlada. Dvoji tekstovi: brata su ili dva ili tri. 2. Junak, šura triju princa ukletih u životiňe, oslobađa ih s pomoću princeze od nemani s dušom izvan tijela. Dvije varijante. 3. Junaku zahvalne životiňe pomažu izvršiti tri zadaće za princezu. (Srodan motiv u drugoj temi o uslužnim duhovima, gdje junaku pomažu zmija, mačka, pas.) Varijante: a) o usnuloj princezi, b) o zlatokosoj, c) o gizdavoj princezi. 4. Junak se pretvara u životiňu i dobiva princezu. Dvije teme: a) bori se sa zmajem ili nemani, kojoj je duša izvan tijela. Tekstovi se razlikuju znatnim motivima: u jednima ima junak moć, da se pretvara u životiňu, od životiňe, s kojom je podijelio plijen; u drugima je on svrhuprirodnoga roda; u trećima se bori sa zmajem na mostu. b) Junak, koji se može pretvoriti u životiňu, odlazi s bojišta k princezi, na putu ga napada izdajica u životiňskom liku; princeza dokaže, da je to izdajica. 5. Čarobňakov učenik. Nauči se iz kniga čarati, otac ga kao koňa prodá čarobňaku, učenik pobjegne od ñega u životiňskim likovima, sakrije se kod princeze i pobijedi. 6. Zmija daje junaku čarobni oplećak, princeza mu ga otme, on se pretvori u koňa, drvo, pticu i napokon pobijedi. — Na taj naćin obrađuje pisac dalje elemente rećene skupine: Junak traži nestalu ženu (zarućnicu). Tri (silna) druga traže

nestalu princezu pod zemljom. Junak polazi u začarane dvore. Junaka šalje budući tast (preko mora) k neobičnim stvorovima. Drugi pustolovni putovi. Svađa za (najkrasniju) nevjestu. Junak se natječe za nepristupnu princezu. Uslužni dusi. Čarobno voće. Rasplesane cipele. Ukleta princeza u grobu. Pravda i krivda. Ptičji govor. Andeo stražar. — Koji su izvori ovim tenama (i mnogim drugima, što ih je ovako razložio u svojoj raspravi), koje nalazimo više ili manje u zbirkama evropskih narodnih pripovijedaka, na to ima odgovoriti sustavni poredbeni studij narodnih tradicija. On će razjasniti i to, gdje je i kako je svaka tema napose nastala i kako se razvijala. Dale je pitaње: koji je neposredni izvor narodnih tradicija nekoga naroda; razvitak temā od izvora pa sve do posljednēga oblika, koji se stvorio u svakome narodu. — Isp. i V. Tille: „České pohádky do roku 1848“ u „Rozpravách Akademie“ III, 30.

Uzajmičnome se utjecaju knjiške literature i narodne tradicije tek s vremenom počela priklanjati pažnja. Kad je na početku 19. vijeka romantizam proglasio pripovijetke ostacima zlatnoga vijeka iz vremena tobožnje prethistoričke kulture, držalo se, da je potonja književnost pokvarila narodnu tradiciju. Ako se to mišljenje poslije i promijenilo, proučavanje se ipak stezalo na konstantiranje srodnosti temā u narodnoj i u knjiškoj tradiciji, prikupljala se obilna poredbena građa, strpljivo se istraživao tijek temā u književnoj prošlosti i njihovo širenje i ukrštavanje u suvremenim narodnim tradicijama. Književnošću, koja je ulazila u narod, bavili su se Nebeský, Spiess, A. Truhlář, Č. Zíbrt, J. Jireček, J. Polívka i dr. Navlastito t. zv. pučke knjižice, kojih je veliko mnoštvo izlazilo u Češkoj na svršetku 18. i s tijekom 19. vijeka, znatno su utjecale na sadržaj češke narodne pripovijetke. J. Máchal je u „Literatuře české XIX. století“ (2. izd. 1911, str. 485) pobijezao „književnost za narod“, a u „Č. Lidu“ VII. i u „Národop. Sborníku“ III. nastojao je dokazati zavisnost nekih narodnih tekstova od knjiških. Ovamo ide i rasprava F. Wollmana: *Pověst o bílé paní v literatuře a v tradicích českého lidu* (VII, 145—180, 193—210), na koju pod istim natpisom nadovezuje kritičke primjedbe J. Salaba (VIII, 117—122), a pisac mu odgovara (VIII, 182—185) i skuplja svoje izvode u ove tri točke: 1. Bijela gospa južnohemačkih Hohenzollerna: duša (avet), koja bez pokoja luta te se javlja prije smrti ili po smrti člana porodice, „Totenfrau“ (potvrde od g. 1486). 2. U 16. vijeku prenosi ovu priču plemstvo u Češku k Vitovcima, iz dvorova se ona širi među narod. U Jindřichovhradeckoj susreće se sa starijom češkom narodnom pričom o dobrostivoj bijeloj gospi, zaštitnici slatke kaše; proročki se karakter hohenzollernske priče primjeđuje na češku priču: bijela gospa slatke kaše postaje duhom zaštitnikom svih Vitkovaca. 3. Tako u osnovi izmiješana i zapravo nova priča vraća se već u 17. v. od naroda u obrazovane slojeve i plemstvo; isusovci je prihvaćaju, biježe i kušaju tumačiti (na pr. Chanovský). U drugoj trećini 17. v. splete je Balbín s Perchtom iz Rožmberka; tako senzacionalno udešena opet se širi literarnim putem preko međe, gdje nailazi na razvedene međutim priče hohenzollernske i njihove komentare te ih donekle preinačuje.

Ova je metoda (proučavanje narodnih tradicija s obzirom na knjišku literaturu) u najnovije vrijeme osjetila novu potrebu: za svaki narod napose vaša sustavno i potpuno priopćiti i istražiti pučke knjižice. Toga se posla prihvatio V. Tille u raspravi *České pohádky a lidové knižky* (X, 81—101). U 1. glavi pisac najprije navodi niz falsifikata, što ih još nije bio opazio u navedene prve dvije rasprave. Tako je na pr. netko u časopisu „Vlastimilu“ (1848) priopćio „Bělinku“ te je označio kao „starou pověst národní“, a zapravo je to doslovni prijevod iz Grimmove zbirke br. 53. Drugi opet preštapavaju u svojim zbirkama pripovijetke iz starijih zbiraka, a da im i ne spominu izvora, i t. d. U 2. glavi prikazuje pučke knjižice književnoga izvora, koje u umjetnoj obradbi imaju teme, što se nalaze u češkoj tradiciji, ali same u nju nijesu ušle (osim neznatnih odlomaka). Ovamo ide na pr. tema „Nevino okrivljena žena u muškim haljinama“. Tri pučke knjižice zastupaju dvije skupine ove teme, od kojih je samo druga ostavila trag u nar. pripovijeci (iz Menšikove zbirke): žena, preobučena u muškarca, gradi se vojničkim zapovjednikom (= „Krásná Karolina, kteráž za času císaře Napoleona jakožto obršt ve vojně sloužila“, štamp. u Skalicama, kod Škarnicla, koji je izdao najviše knjižica ove ruke). Pisac navodi mnogo paralela iz drugih izdanja, pa iz Gesta, 1001 noći, K. Šmida i t. d. U 3. se glavi bavi narodnim tekstovima, koji su neposredno zavisni od pučkih knjižica ili su pojedinačne reprodukcije starijih romana i novijih priča. Ovamo pripadaju na pr. teme: Griseldis, Magelona, Melusina, Robert đavo, Amicus-Amelius, Žid u trnu, Ukroćene zle žene, Vendelin i dr. U glavi 4. napokon razmatra češke narodne pripovijetke, koje su nastale ravno iz prijevoda umjetnih pripovijedaka, štampanih za narod, a najzanimljivije su za proučavanje utjecaja književnosti iz naroda i za narod. U ovu skupinu idu na pr. Pepeľuga, čarobno voće, princeza obećana zmaju u pećini, dusi u ukletom gradu i t. d. Navedeni primjeri, veli pisac na kraju rasprave, pokazuju izvor samo nekih čeških narodnih pripovijedaka, a ima ih svakako više, negoli mi danas možemo znati. Kako velik je utjecaj pučkih knjižica na češku narodnu tradiciju, to će se odrediti tek onda, kad se upoznamo bar s većim dijelom naše literature za narod. No izašao taj razmjjer kakav mu drago, jedno je već danas jasno: originalnost stvaranja našega naroda ne ćemo gledati u temama, koje on pripovijeda. Kad bismo bolje poznavali povijest literarnih tema, uvjerali bismo se, da su i gdje koji, tobože iz života erpeni predmeti modernih pisaca — i naturalističkoga smjera — samo odjek stare tradicije i to ne besvjesni, nego svjesni. Proučavanje temâ dovodi nas do spoznaje, da su stari pripovijedni motivi i cijeli temski kosturi, bili oni književni ili usmeni, samo sjeme, koje oploduje tvornu dušu i pojedinca i „naroda“. A studij se literature ne zadovoljava samo konstatiranjem klicâ, vrsta, varijanata, istraživanjem njihove povijesti i ukrštavanja, traženjem osobina zajedničkih cijelim skupinama, nego se upoznaje s pojedinim pojavima duševne radnje na pojedinim djelima autorâ i na temama, koje kolaju u ustašenom obliku u neko doba u predaji nekoga naroda. Hoćemo li pak naći značajne crte, što ih je češka narodna tradicija podala temama, kojih se dostala — pa i onima,

koje je sama stvorila — moramo najprije točno znati, što je ova tradicija doista primila, i gdje, i kako. Na pragu toga istraživanja stojimo danas — a put do cilja još je dug.

Ovim putem polazi J. Polivka u raspravi *Povijetke o vjernosti ženske* (VI, 1—15), u kojoj napominje, kako je sredovječna literatura puna priča o nevjeri i lukavštini ženskoj, a jednaki se motivi nalaze u tradicijama svih naroda. Izuzetak su pripovijetke, u kojima se prikazuje ženska vjernost, odanost i požrtvornost. U Njemačkoj se od kraja 12. vijeka često pripovijeda, kako je osvojitelj nekoga grada ženama dopustio, da sa sobom iznesu što im je najmilije, a one su ponijele na leđima muževe i na rukama djecu. Kod nas (Vrčević Srpske nar. pripovijetke 1868, br. 43) odnose tako sestre svoju braću. Mnogo je raširenija pripovijetka o vjernoj ženi, koja je izbavila svoga muža iz turskoga ropstva, osobito kad Nijemaca, gdje se javlja u više verzija, koje pisac potanko analizira. Müllenhoff i K. Weinhold pokazahu veliku srodnost njemačkih pripovijedaka sa starom njemačkom pjesmom „Der Graf von Rom“, koja se od svršetka 15. vijeka štampana širila po Njemačkoj i Nizozemskoj i doprla do Švedske. No Polivka ističe i velike razlike između pripovijedaka i pjesme i dokazuje, da pjesmi mnogo bliže stoji jedna ruska pripovijetka iz Afanasjeva i bylina o Stavru Godinoviću. Više se njemačke pripovijetke slažu s jednim „meistergesangom“ iz 15. vijeka o grofu Aleksandru od Metza. Dalje razlaže druge crte ovoga motiva u Hrvatskoj (R. Stroh al Hrv. nar. prip. II, br. 48), u Litavskoj, Rusiji, Maloj Aziji i t. d. Motiv je o ženskoj vjernosti ušao i u neke epske pjesme jugoslavenske. Već je V. Miller (Илья Муромець str. 635) upozorio na srodnost Vukove pjesme III, br. 48 „Luba hajduk-Vukosava“ s ruskom bylinom o Stavru Godinoviću. Polivka k tome prilaže slične motive sa Mleta (Matićine Hrv. nar. pjesme II, 433) i sa Krka (Hrv. nar. pj. Naše Sloge, str. 31). U nekim drugim pjesmama dolazi sestra mjesto žene: u Šibeniku (Matićine Hrv. nar. pj. II, br. 64), u Bogišćevoj br. 98 i u istarskoj br. 21. Pošto se zabavio još nekim pitañima, koja su u savezu s motivom, pisac završuje ovako: Sloga se između pjesama i pripovijedaka opaža samo u motivu: zarobljena muža oslobađa žena preobučena u muško odijelo, i zatim u dosta detaljnoj i znatnoj crti: muž poručuje ženi, da je zarobljen, kadšto je moli, da ga iskupi, a žena to odbija i odlazi ga sama izbaviti. No upravo je ova crta veoma modificirana, pa gdješto i izostavljena. U svemu ostalom razlike su vrlo znatne. Po svemu tome ne možemo pomišljati na užu rodbinsku svezu među njemačkim tradicijama s jedne i jugoslavenskim pjesmama s druge strane; bit će mnogo sigurnije suponirati samostalno postanje kako na ruskom sjeveroistoku, tako na slavenskom jugu.

Pod natpisom *Neplać po nebožtících* priopćila je K. Buřková (VI, 207—215) nekoliko verzija motiva, kako mati neprestano plače za umrtvim djetetom; ono joj se napokon javi u bijeloj košulici, na čelu mu od materinih suza krvava rana; nato je majka prestala plakati, a dijete se upokojilo. J. Polivka nadovezuje k tome oveći članak, u kojemu pokazuje, da je ova legenda poznata već iz ranoga srednjega

vijeka, a mišljenje, da pokojnicima smeta plač njihovih živih, seže u najdrevnije doba čovječanstva. Legenda je zabilježena u zborniku „Magnum speculum exemplorum“, koji su od kraja 16. vijeka širili isusovci, u 17. je vijeku bio preveden na poljski jezik, a od Polakâ je dospio i u Rusiju. (Isp. P. V. Vladimirov *Большое Зерцало* str. 11.) Taj je zbornik jedna od najmlađih zbiraka mnogih „primjera“, kojima su u srednjem vijeku propovjednici objašnjavali svoje izvode. Naš je motiv uzet iz spisa „Bonum universale de apibus“ dominikovca Tome Cantipratana (12—13. vijek). Otud su ga crpli različni propovjednici, Elsaćanin Geiler (u 15. v.) uzeo je legendu u svome „Tröstspiegel“-u za podlogu cijele jedne propovijedi. No možemo je pratiti i u starije doba: pripovijeda je u svojoj slavenskoj hronici Helmold govoreći o smrti biskupa Vicelina, kojega je luto oplakivao njegov prijatelj Eppo; jedne se noći javio sveti muž nekoj pobožnoj gospođi i po njoj poručio prijatelju, neka ne plače, jer je njegova bijela halina sva promoćena od suzâ. Pošto je naveo različne verzije nemačke, francuske, talijanske, ruske i t. d., spominje pisac dakako i jugoslavenske: Iv. Šašelji Biser-nice iz belokranjskega nar. zaklada I, 205, Glasnik zemal. muzeja Bos.-Herce. XX, 460, R. Strohal Hrv. nar. prip. I. br. 40, V. Corović Srp. nar. prip. br. 2, i neke druge U tu skupinu broji pisac i Vukovu pjesmu I, br. 368, gdje momka u grobu uznemiruju „teške kletve djevojačke“. Od svih zapadnoevropskih verzija odstupa jedna, zapisana u Sarajevu („Капанак“ II, 228): Bogati će se Stojan oženiti samo djevojkom „tvrda srca“, koja ne će zaplakati, kad joj umre koje dijete. Nima su umrla tri sinčića, a roditelji nijesu proliili nijedne suze. Žena je doznala i sama se uvjerila, kad joj muž dođe na groblje, da iz groba izlaze sva tri sina u zlatnoj odjeći: prvi sa krstom, druga dva sa svijećama te se klanaju ocu. Videći to žena od žalosti je proliila suzu, a djece je nestalo. Stojan je poslije toga po običaju polazio na groblje, no sinovi su mu se pokazali tek četrdeseto jutro u crnoj odjeći te su mu rekli, neka dalje ne dolazi, više ih ne će vidjeti, jer ih je mati utopila u svojoj suzi. Legenda je ova istočnoga izvora te je slično pripovijedaju kavkaski Jermeni. I stari su Grci, pa Indi i Perzijci držali, da prevelika tuga sirotâ zaustavlja pokojniku ulaz u nebesko blaženstvo. Ta se misao vraća u Zendavesti, u indijskom zakoniku i u jednoj japanskoj priči.

Počevši od prvoga sveska III. knige (1908) pa sve do 6. sveska IX. knige (1914) izlazilo je kao prilog „Národop. Věst.“ djelo „*Povídky kladské*. Sebral a zapsal Josef K ubín, komentářem kriticko-bibliografickým provází J. Polívka.“ Pripovijetke su sabrane u malom području kladskom (u najdošem kutu pruske Sleske), gdje češkoga elementa pomalo nestaje. To je jedna od najvećih zbiraka čeških narod-nih pripovijedaka: I. dio (str. 7—149) ima 72, II. dio (str. 3—304) 101 broj. U njoj je prikupljeno sve, što narod pripovijeda, pa i onakve stvari, koje bi gdje komu imogle biti zazorne; nijesu štampane samo neke sitnice, koje idu u romantičku folkloru, antropofiteju i sl. Velika zasluga ide J. Kubina, što je sve tekstove pripočeo posve vjerno, od početka do kraja upravo onako, kako su mu pripovjedači kazivali,

pa se zato u njegovoj zbirci ne nalazi samo veoma pouzdana građa, nego i jasna slika o stilu svakoga pripovjedača, o kojima se donose i svi potrebni podaci. Ukratko se može reći, da je ova kritička zbirka pravi uzor za dalje sabiranje narodnih tradicija. Što uza svaki gotovo tekst podaje J. Polivka, to nijesu samo „kritičko-bibliografske bilješke“, kako je on svoj rad označio u pristupu, nego su prečesto čitave studije o pripovijednim temama ili bar o motivima. On kladske verzije u prvom redu ispoređuje s verzijama češkim i nemačkim, da bi pokazao njihov savez s češkim, a prema prilikama i s nemačkim tradicijama; zatim polazi u širinu i dubinu, prikuplja srodne verzije gotovo sviju naroda, ističe sličnosti i razlike, istražuje utjecaje, putove, često i izvore i t. d. Da se dobije bar neki pojam o golenoj građi, koju je Polivka ovdje obradio, reći ću, da samo popis literature iznosi 22 sitno štampane strane; popis pripovijesti iz svih zbornika, o kojima raspravlja u komentarima, štampan je u tri stupca na str. 339—348. S velikom je pomoćnom sastavljen registar motivâ i pripovijednih tema (str. 329—336); iza nje imamo još registar ličnih (str. 336—337) i geografskih imena (str. 338). — J. Polivka, kako je poznato, živo nastoji, da i neslavenski učeni svijet upozna sa slavenskim narodnim tradicijama. Najnoviji je njegov rad u tome smjeru: „*Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen Brüder Grimm*. Neu bearbeitet von Johannes Bolte und Georg Polivka. Erster Band, Nr. 1—60. Leipzig 1913.“ U tom je djelu Polivka vješto obradio obilan slavenski materijal i tako ga učinio pristupnim zapadnoevropskim naučenicima, koji se bave uporednim studijem narodnih tradicija. — Ni t. zv. sitnu slavensku mitologiju ne pušta s vida J. Polivka; pa je pod natpisom *O hospodářičkovi* (X, 73—81) prikupio mnogo podataka o duhu, koji čovjeku pomaže, da se dostane blaga i bogatstva. Takav duh nastane obično iz jajeta, što ga je snesla crna kokoš; jaje se mora nositi neko vrijeme pod pazuhom, i t. d. U Češkoj se takav duh zove hospodářiček, šotek, skrítek, špiritus; kod Slovenaca škratec, kod Hrvata malik ili malić (Krk, naš „Zbornik“ I, 228), maľak ili maćić (Bukovica, ib. XVII, 191), macić ili maciklič (Poľica, ib. X, 265), cikavac (Dalmacija), mješćić (zapadna Bosna). Vjerovanje je u duha-pomoćnika rašireno samo u zapadnih i južnih (katoličkih) Slavena, upće u zapadnih naroda i na germanskom sjeveru; nije potvrđeno u obilnoj demonologiji poljskoj ni u maloruskoj.

U Nemačkoj ima stara legendarna tema „Die Tochter des Kommandanten zu Grosswardein“, kojoj je Bolte (Ztschr. f. deutsches Altertum 34, str. 18 i d.) zabilježio nemačke, lužickosrpske i češke varijante, a njegove je podatke nadopunio K. Reissenberger (Ztschr. d. Ver. f. Volkskunde 1891, str. 298 i d.). Bolte je pokazao, da su u pjesmi o kćeri ugarskoga zapovjednika složene dvije legendarne tradicije: 1. o kaluderu Feliksu, 2. o sultanovoj kćeri, koja je željela upoznati onoga, koji je posadio u nežinu vrtu krasno cvijeće; javio joj se Isus i odveo je u ženski manastir, gdje su je primili za opaticu. Ovim se predmetom bavi i J. Horák: *Piseň o dceři uherského kommandanta* (V, 50—53) te za prvi motiv („rajska ptica“) dodaje nekoliko starih čeških pjesama o mladome Teofilu, na čijoj je svadbi bio arhandeo Rafael. (Dotiče se

pri tome pjesama Jana z Hvězdy i Vl. Št'asnoga, pa Štrekejevih varijanata, o čemu potađe govori Fr. Ilešić u ovoj knjiži „Zbornika“ (str. 10 i d.). Drugi je motiv osim u pjesmama nemačkim, nizozemskim i skandinavskim, o kojima raspravlja Bolte, Horák našao i u slovenskim pjesmama (18 varijanata) u Štrekejevoj zbirci „Slov. nar. pes.“ I, 504 i d. Legendarne su crte dobro sačuvane naročito u br. 513: Neznabožačka se gospodična šeće po vrtu i ogleda ruže; prilazi joj Isus nalik na vrtlara te je poziva, da pođe s nim. Djevojka mu reče, neka malo počeka, dok ona zamoli roditelje za dopuštenje i uzme nešto na put. „Tko hoće poći za mnom, ide bez dopuštenja, a za put ne treba ničega, otac moj ga oskrbi svime.“ Nih dvoje otidu i dođu k ženskome manastiru; Isus pokuca na vrata te ga nestane. Nastojnica otvori vrata, a kad joj djevojka kaže, da traži svoga zaručnika — Isusa, progovori: „Udi k nama, on tu prebiva kao vrtlar među ružama.“ Slovenska se verzija posve slaže s nemačkim, samo nema motiva, da djevojka želi upoznati tvorca krasnoga cvijeća. U Štrekeļa ima još jedna skupina pjesama, koje su dali odjek legende o sultanovoj kćeri (na pr. br. 498); tu se djevojka zove Reginica (u nemačkim pjesmama Regina, isp. Liederb. III, 817).

Za dosta rijetki pojav u narodnoj tradiciji, da se isti motiv kazuje u stihovima i u prozi, donosi prilog J. Horák: *Okradená krčmářka* (Ze studií o motivech lidových písní československých, III, 32—36). U Bartoševim Nár. pís. mor. (1901, str. 51) zapisana je pjesma, koja se sa svojim varijantama pjeva samo u jednome kraju blizu Slovačke; u njoj razbojnik zabavlja krčmaricu, da je dotle negovi drugovi nzmognu okrasti. Kako od ovoga motiva ima još samo maloruskih i poljskih verzija, i to samo iz područja tatransko-karpatškoga, pisac izvodi, da se tu ne radi o međunarodnom motivu, nego je za osnov pjesmama služio koji zbiljski događaj. Političke i socijalne prilike, osobito u 16.—18. vijeka, u tim su krajevima bile takve, da se razbojništvo moglo bujno razviti. O popularnim maloruskim razbojnicima Dobošu i Karmeljuku, pa o slovačkom Janošiku još se i danas u narodu mnogo priča i pjeva. No i u toj građi ima više motiva, koji se i drugdje pripovijedaju, pa je teško odlučiti, jesu li nastali svuda samostalno ili su se posuđivali. Takva je na pr. anekdota o Janošiku (V. Hnatjuk Зап. наук. товар. им. Шевченка, 31, str. 24): Išla baba na trg. Zapita je Janošik: „Kamo ideš?“ „Na trg.“ „Što ćeš ondje?“ „Kupila bih cipele, ali nemam dosta novaca.“ „Evo ti petaća pa kupi.“ Otišla baba na trg, ali žao joj bilo novaca, nije kupila i išla doma. Opazi je Janošik: „Jesi li kupila?“ „Bilo mi žao novaca.“ Spopane je Janošik, odere joj kožu sve do koljena. „Rekoh ti, kupi cipele, a sad ih eto imaš badava!“ Slično se pripovijeda u švabskoj tradiciji (H. Kurz, Der Sonnenwirth. Schwabische Volksgeschichte aus dem vorigen Jahrhundert. Gesam. Werke VII, 35). Ugarskorusku proznu verziju priče o okradenoj krčmarici priopćio je Hnatjuk na sp. mjestu; zanimljiva je ona i po tome, što se opomene hetmanove ipak govore u stihovima, dokaz, da je priča postala iz pjesme. — U daljem članku: *Nesvěcení neděle* (III, 36—41) nadovezuje J. Horák na raspravu J. A. Javorskoga

Духовный стихъ о грѣшной дѣвѣ (у Изборникъ Киевскій посвященный проф. Флоринскому, Кіев 1904), u kojoj se pretražuje ovaj motiv: Bog na studentu moli djevojku, koja crpe vodu, da mu dâ piti; djevojka se ispričava, da je voda nečista, Bog nato otkrije nezine grijehe: rodila je nekoliko djece i sve ih je usmrtila. Bog je poziva, neka se pokaje; djevojka pođe u crkvu i u njoj umre. Javorski je ovu „duhovnu legendarnu baladu“ pratio u zapadnoslavenskim verzijama, te je našao dva slična motiva, koje treba razlikovati: 1. o djetetu u šuplem drvetu; samo kod lužičkih Srba i Slovenaca, do kojih je dopr'o iz nemačke poezije (isp. Erk-Böhme Liederhort I, 632); 2. balada, kojoj je Erben dao natpis „Nesvěcení neděle“: Mati je u nedjelju povela svoje tri kćeri u crkvu; dok su dvije ostale kod mise, treća se izmakla u vrt i plela vijence; došao đavo kao momak i odveo je u pakao. Horák donosi varijante češke, moravske, slovačke, poljske i maloruske, pa se napokon bavi i motivom o djevojci, koju je majka zaklela u drvo; za taj su motiv, koji je potvrđen i u nemačkoj narodnoj poeziji, već Talvj i Erk-Böhme istakli, da je k Nijemcima došao od Slavena.

U članku *Jak se širi písně* (Drobné přispěvky národopisné, VIII, 105—117) podaje J. Horák zanimliv primjer, koji objašnjuje put, inače dosta zagonetan, kojim pjesme prelaze od jednoga naroda k drugome. U epskim tekstovima, navlastito s međunarodnim baladnim motivima, ovaj je pojav posve običan: primaju se nesamo značajne sadržajne potankosti, nego i znatne formalne crte, te ne može biti sumnje, da su takve pjesme samo varijante jednoga osnovnoga tipa (ili više njih). U lirici ne nalazimo toliko sloge, a to je i razumljivo, kad pomislimo pri nežinu stvaranju na znatan utjecaj mjesnih prilika, improvizacije i časovite dispozicije pjevačeve. Pa opet i u lirici, poglavito kod naroda po jeziku srodnih, naći ćemo često gotovo jednakih pjesama, koje moramo smatrati za pozajmljene. Na pitanje, kako se to događa, nije lako odgovoriti, jer nigdje nije prenapla generalizacija načinila toliko zla, koliko upravo u tome području folklore. Obično držimo, da narodne pjesme šire osim vojnikâ naročito ljudi putnici: kalfe, trgovci i prosjaci. Takvih je putnika prije bilo mnogo više, te nam je zato dobro došlo svako svjedočanstvo, pa ako se ono tiče i samo pojedinih pjesama. Poljski je etnograf O. Kolberg u varšavskom časopisu „Dzwon literacki“ (1846) priopćio više pjesama, što ih je čuo od slovačkih kotlokrpa, koji zimi dolaze i u Poljsku. Horák je sve te pjesme isporodio s pjesmama u češkim i slovačkim zbirkama, pa se uvjerio, da u njima nema ništa novo. Zaustavlja se pri posljednjem tekstu, koji se počinje: „To je kratké, to je dluhé, — to stolica řezácy; — to sou skrypki, to sou basy, — to slepota pohazy.“ Mnogo ima varijanata ove popularne pjesmice po svoj Češkoj; ona je prešla u igru i mladeži i odraslih, pa što se govori, to se obično kredom crta na stolu ili na kakvoj ploči. Pisac razlaže, kako je slovački tekst dospio daleko na sjever sve do bjeloruskoga Polesja (isp. na pr. „Wisła“ II, 849) te se na putu svakojako izmijenio. Pjesmica ipak nije originalna, nego je potekla iz nemačke „O du schöne Hobelbank“ (F. M. Böhme Deutsches Kinderlied und Kinderspiel, str. 666 i d.): „Das ist kurz und das ist lang, —

und das ist 'ne Hobelbank . . .“, koja je poznata po cijeloj Nemačkoj, pa i u Sleskoj; sleska varijanta pokazuje eto i put, kojim je nemački tekst došao u slovačke krajeve. Motiv je taj zabilježen i u francuskoj svadbenoj igri, pa u nemu nije potrebno tražiti trag kakvome pradávnom pirnom običaju (Mannhardt). — J. Černík: *Kopaničárské* (IX, 97—105) priopćuje 20 slovačkih pjesama s notama, a J. Horák ih popraćuje komentarima (105—108), od kojih zaslužuje pažnju onaj uz posljednju pjesmu. Tema o izdajničkom ljubavniku, koji izmami djevojku (na pr. u šumu) te je ubije, pripada među međunarodne pripovijedne motive (isp. Modrobrada). O njoj je raspravljao J. T. Child (Engl. & Scott. popular. ballads I.) upotrijebivši i slavenske izvore; njegov je rad s poljskim pjesmama popunio J. Karłowicz (Systematika pieśni ludu polskiego, „Wisła“ III—IV, IX), a sada je Horák prikupio još varijante češke, moravske i slovačke pa osim toga razredio temu na četiri cikla.

Fr. Poledne: *Česká dětská počítadla lidová a jich obdoby v lidové tradici Němcův a Polákův* (VIII, 201—227). Pisac raspravља o dječjim pjesmicama, od kojih mnoge imaju internacionalne motive. U njima često nalazimo nove riječi, koje se čine bez smisla, ali u dječjoj duši one ipak bude neke predodžbe te ih razveseljuju svojim neobičnim zvukom. Djeca se vrlo rado služe tuđim riječima (u Češkoj na pr. nemačkima, u Nemačkoj francuskima), što su ih čula u školi, crkvi ili gdje drugdje. U tim je pjesmicama glavno ritam, a poslije nega rima; metar je prost, osobit i dosta slobodan. Mnogo dječjih pjesmica ima epski oblik (kao neke dječje balade), druge su u cjelini ili samo od česti složene u dijalogu (kao neke dječje drame), i to osobito one, koje su potekle iz dječjih igara. Sadržaj i oblik obično su postojani; u različnim krajevima primaju tek dijalektičke osobine. Pisac u prvu vrstu meće stihove, koje djeca govore, kad se prije igre razređuju. Odatle dolazi, da se mnoštvo pjesmica počinje brojevima; na pr. „Jeden, dva, tri — my jsme bratři; kterej je to mezi námi, — co si zalez do ty slámy: — ten ten, nebo ten, — vyhod'me ho z kola ven.“ Tako se broji do 5, ili do 9, ili do 11. Osobito su omilele izmetačke, u kojima se izmjenjuju brojevi s rimama: „Jeden dvě — to jsem já; — jeden tři — to jsme my . . .“; isp. nemački: „1 2, Polizei, 3 4, Offizier . . .“ Čitav je niz čeških izmetačka, gdje brojevi primaju različne završetke: jende, jedenko, jednoka, jednora. Češka se djeca rado služe nemačkim brojevima („Ajn evaj draj, — do pokoje ráj . . .“), nemačka francuskima („Un, deux, trois, quatre, meine Mutter steht Gevatter . . .“), slovačka mađarskima („Ed', ketű, három, nid, kušta, pišta, hova, mid' . . .“). Latinski su brojevi doživjeli različne promjene: od unus, duo nastalo je: ene, dene, enige, denige, eniky, deniky i t. d. Ova je kategorija obilna kod svih evropskih naroda (isp. En ten tyna, — jsou raky dýna, — jsou raky dikyta, — buja, buja buc“). Daļa je skupina dječjih stihova, u kojima se rimom združuju najrazličnije stvari, skače se od misli do misli; na pr. „Stoji vrba u potoka, — jmenuje se klíč; — na koho to slovo padne, — ten musí jít pryč.“ Neke su pjesmice složene u t. zv. verižnom stihu (nem. Kettenreime); na pr. „Trávu mám, krávě dám, — kráva mi dá mléko, — mléko dám pánovi, — pán mi dá žito, — žito dám mynářovi . . .“ Nalik su na to stihovi

s pitanjima i odgovorima (... „kde je ten les? Voda ho odnesla. Kde je ta voda? Voli ju vypili. Kde sú ty voli? Masaři zabili. Kde sú ti masaři? ...“). U nekim se pjesmicama govori o životinjama; na pr. „Šla slepička do hospody, — napila se vína, — neměla, čím by zaplatila, — udělala frnk!“ Tako još dolaze patka, rak, zmija, žaba, muha, vuk, sviňa, lisica; u nekima vidimo klicu hasne; na pr. „Běžel zajíc kolem plotu, — roztrhl si novou botu; — liška mu ji sešivala, — veverka se posmívala; — co ty se máš posmívati, — dyš já umím zašívati, — hybaj hybaj ven, — udeřím tě zlatým kamenem.“ Nijesu neobične ni historičke uspomene (u Češkoj na Turke): „Katolíci v jednom dvore — honili se s Turci, — jeden Turek za pazírek, — už sú oba v konci, — buk, suk, ven!“ U gdje kojim se stihovima nađe satira, kojom se dijete podsmjehuje navikama i nedostacima drugova i odraslih; na pr. „Náš pán grobián — pase koně na výhoně — po kolena v jatelině, — cukr vajs!“ Spominu se obrtnici (krojač, kovač), pa Žid i (u Češkoj) Nijemac. Česte su parodije na početak molitve („Otče náš, jenci, — prali se Němci — u kovářů pod stolem, — mazali se sochorem“), ili se stihovi počínú slovima („a b h j — pojedem do ráje ...“). Vrlo je popularna izmetalka: „Kove kovář kozu, kolik hřebů potřebuje?“ na koga padne posledni broj, onaj mora odstupiti. Tako i u Nemačkoj: „Wollt' ein Schmied ein Pferd beschlagen, — wie viel Nägel muss er haben?“ Na kraju svoga članka, koji je krećat češkim materijalom i polskim i nemačkim paralelama, pisac navodi „zabavne stihove“, kao što su poznati: „Pišu pišu patnáct, ještě jednou patnáct ...“ (u Nemačkoj tako 13).

Za dalje proučavanje slavenske lirike vrijedne su kritičke studije J. Horáka: *Erbenova sbírka českých písní lidových* (VII, 1—12); *Maloruské písně ve sbírce Čelakovského* (IX, 121—128); *Krolmusova sbírka lidových písní* (IX, 129—135); *Význam Otakara Hostinského pro teorii lidové písně české* (V, 97—103 uopće i s obzirom na tekstove, 103—107 s obzirom na napjeve, od O. Zicha); *Paměti F. J. Vaváka* (VIII, 1—14). — O *rytmu lidových písní českých* (II, 3—20) raspravlja J. Letošník, a mnogo teoretičkih i praktičkih napomena *O sbírání lidových písní* (IX, 244—255) donosi J. Černík. — Ovdje neka bude spomenut i krasan članak L. Niederla *Počátky slovanské hudby* (IX, 49—74), po svoj prilici poglavlje iz jednoga od daljih svezaka piščeva epohalnoga djela „Život starých Slovanů (dosad je izašao 1. i 2. svezak I. dijela, Prag 1913)“¹

* * *

Národopisný je Věstník u prva četiri godišnaka donosio iscrpljivu bibliografiju slavenske i neslavenske literature iz svoju područja nauke,

¹ Deseta je kniga „Věstníka (1915) izašla u jednome svesku kao „Sborník prací věnovaných prof. Dr. L. Niederlovi k padesátým narozeninám“ sa slikom svečarevom. U njemu se osim drugih radna, od kojih su neke sprijed navedene, nalaze i ove: J. Jakubec, *Niederlovo působení při Národopisné výstavě českoslovanské a při Národopisném muzeu českoslovanském* (str. 1—5); A. Žalud, *Bibliografie prací prof. dra. L. Niederla (1887—1914)* (str. 190—208).

koju časopis zastupa. Osim toga se on neprestano u osobitim većim ili manim referatima i kritikama obazirao na radne, koje se tiču različnih grana folkloristike. Veliku je većinu obznanâ napisao prof. J. Polívka, pa je zato i posve prirodno, da je u Věstniku prikupljena obilna literatura upravo o narodnim tradicijama; može se reći, da nema znatnijega djela, o kojemu ne bi bio progovorio neumorni urednik Věstnika. Pri tome on ne prikazuje samo točno sadržinu i ne izriče samo svoje, svakako autoritativno, mišljenje, nego pišćeve izvode obično popraćuje i upotpunjuje, a prema potrebi i ispravlja podacima iz goleme književnosti slavenskih narodnih tradicija. Zato ne će biti naodmet, ako se ovdje navede znatnija literatura posljednjih godina o narodnim tradicijama, kako se ona ogledâ u Věstniku; uza svaku je radnju u zagradi dodan broj godišnjaka i prve strane, gdje je kritika štampana.

Općeni značaj imaju ove radne: *A. Thimme*: Das Märchen. (Handbücher zur Volkskunde. B. II.) Leipzig 1909. [IV, 223.] — *F. von der Leyen*: Das Märchen. Leipzig 1911. [VI, 181.] — *A. M. Smirnov*: Современное положение о русской народной сказке и задачи ея научной разработки. (Извѣстія Импер. Русск. Географ. Общества XLVII.) [VIII, 66.] — *Antti Aarne*: Leitfaden der vergleichenden Märchenforschung. (Folklor-Fellows Communications, br. 13.) Hamina 1913. [IX, 136.] — *Antti Aarne*: Verzeichnis der Märchentypen mit Hilfe von Fachgenossen ausgearbeitet. (F. F. Communications, br. 3.) Helsingfors 1910. [VII, 223.] — *A. Forke*: Die indischen Märchen und ihre Bedeutung für die vergleichende Märchenforschung. Berlin 1911. [VI, 181.] — *L. F. Weber*: Märchen und Schwank. Eine stilkritische Studie zur Volksdichtung. Kiel 1904. [I, 178.] — *A. van Gennep*: Religions, moeurs et légendes. Paris 1908, I. [IV, 220.] II. [V, 165.] — *Fr. Riklin*: Wunscherfüllung und Symbolik im Märchen. (Schriften zur angewandten Seelenkunde. II. Heft.) Leipzig — Wien 1908. [IV, 127.] — *O. Böckel*: Psychologie der Volksdichtung. Leipzig 1906. [II, 238.] — *J. A. Macculloch*: The Childhood of Fiction. A Study of Fo'k Tales and Primitive Thought. London 1905. [II, 291.] — *A. Daur*: Das alte deutsche Volkslied nach seinen festen Ausdrucksformen betrachtet. Leipzig 1909. [VI, 17.] — *J. Máchal*: Bájeslovi slovanské. Praha 1907. [II, 43.] — Narodnim se tradicijama bave i djela, koja rade upće o folkloristici: *S. Günther*: Ziele, Richtpunkte und Methoden der modernen Völkerkunde. Stuttgart 1904. [I, 11.] — *G. L. Gomme*: Folk Lore as an Historical Science. London 1908. [V, 28.] — *J. Eisenstädter*: Elementargedanke und Uebertragungstheorie in der Völkerkunde. Stuttgart 1912. [IX, 85.]

O pojedinim se skupinama ili predmetima narodnih tradicija raspravlja u ovim radnima: *H. Siuts*: Jenseitsmotive im deutschen Volksmärchen. (Teutonia. Arbeiten zur germanischen Philologie, 19. Hef.) Leipzig 1911. [VIII, 143.] — *A. von Löwis of Menar*: Der Held im deutschen und russischen Märchen. Jena 1912. [VIII, 185.] — *O. Rank*: Der Mythos von der Geburt des Helden. Versuch einer psychologischen Mythendeutung. (Schriften zur angewandten Seelenkunde, V.) Leipzig — Wien 1900. [V, 167.] — *A. Wünsche*: Der Sagenkreis vom geprellten Teufel. Leipzig — Wien 1905. [I, 46.] — *N.*

N. Durnovo: Легенда о заключенномъ бѣсѣ въ византійской и старинной русской литературѣ. (Древности. Труды славянской комиссии Имп. Моск. Археол. Общества, IV.) Moskva 1907. [III, 173.] — *K. Krohn*: Der gefangene Unhold. (Finnisch-ungarische Forschungen, VII.) [IV, 126.] — *A. Keller*: Die Schwaben in der Geschichte des Volkshumors. Freiburg 1907. [II, 247.] — *A. Havlík*: Boj s drakem v Brněnské legendě o sv. Jiří. (Čas. Musea král. českého LXXXI.) [III, 12.] — *A. J. Sonni*: Горе и доля въ народной сказкѣ. Eranos. (Сборникъ статей по литературѣ и исторіи въ честь Н. П. Дашкевича.) Kijev 1906. [III, 135.] — *Č. Zbirt*: Markolt a Nevim v literaturě staročeské. Praha 1909. [V, 171.] — *E. Böhlen*: Sneeewittchenstudien. Erster Teil. (Mythologische Bibliothek III, 2.) Leipzig 1910. [VI, 217.] — *O. Weinreich*: Der Trug des Nektanebos. Wandlungen eines Novellenstoffes. Leipzig — Berlin 1911. [VII, 184.] — *P. M. Huber*: Die Wanderlegende von den Siebenschläfern. Eine literargeschichtliche Untersuchung. Leipzig 1910. [VII, 186.] — *Antti Aarne*: Vergleichende Märchenforschungen. Akademische Abhandlungen. Helsingfors 1907. (1. čarobni prsten, 2. čarobno voće, 3. čarobna ptica.) [V, 34.] — *Antti Aarne*: Die Tiere auf der Wanderschaft. Eine Märchenstudie. (F. F. Communications, br. 11.) Hamina 1913. [IX, 82.]; Der tiersprachkundige Mann und seine neugierige Frau. (Ib. br. 15.) Hamina 1914. [IX, 112.] — *Gordon Hall Gerould*: The Grateful Dead. The History of a Folk Story. (Publications of the Folk-Lore Society LX.) London 1908. [V, 228.] — *Fr. Ranke*: Der Erlöser in der Wiege. Ein Beitrag zur deutschen Volkssagenforschung. München 1911. [VI, 184.] — *A. C. Lee*: The Decameron, its Sources and Analogues. London 1909. [V, 231.] — *Th. Pletscher*: Die Märchen Charles Perrault's. Eine literarhistorische und literarvergleichende Studie. Berlin 1906. [II, 96.]

Novije zbirke, znatne za poredbeni studij narodnih tradicija i ponajviše opremljene literarno-historičkim komentarima: Natursagen. Eine Sammlung naturdeutender Sagen, Märchen, Fabeln und Legenden. Mit Beiträgen von Armhaus, Boehm, Bolte, Dieterich, Feilberg, Hackmann, Hiecke, Hnatjuk, Ilg, Krohn, Löwis, Polivka, Rona-Sklarek, Zdziarski und anderen. Hsg. von *Oskar Dähnhardt*. I. Sagen zum alten Testament. Leipzig 1907, II. Sagen zum neuen Testament. Leipzig 1909. [V, 57.] — *Fr. von der Leyen* i *P. Zaubert*: Die Märchen der Weltliteratur. Jena 1912. [VIII, 145.] — *R. Reitzenstein*: Hellenistische Wundererzählungen. Leipzig 1906. [II, 145.] — *A. Hausrath*. i *A. Marx*: Griechische Märchen, Fabeln, Schwänke und Novellen. Jena 1913. [IX, 88.] — *A. Wesselski*: Mönchslatein. Erzählungen aus geistlichen Schriften des XIII. Jahrhunderts. Leipzig 1909. [IV, 224.] — *A. Wesselski*: Die Schwänke und Schnurren des Pfarrers Arlotto. I, II. Berlin 1910. [VII, 221.] — *A. Wesselski*: Der Hodscha Nasredin. Türkische, arabische, berberische, maltesische, sizilianische, kalabrische, kroatische, serbische und griechische Märlein und Schwänke. I, II. Weimar 1911. [VII, 221.]

Dr. D. Boranić.

